

כי לא תעבור את הירדן הזה

וְאֶתְחַנַּן אֶל ה' בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר: אֲדַנִּי ה' אֵתָהּ הַחֲלוּת לְהִרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ אֶת גְּדֻלְךָ וְאֶת יָדְךָ הַחֲזָקָה ... אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַהִיא הַטּוֹב הַזֶּה וְהִלְבֵּנֵנִי: וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלַי וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רַב לְךָ אֶל תּוֹסֵף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדְּבָר הַזֶּה: עֲלֵה רֹאשׁ הַפְּסָגָה וְשֵׂא עֵינֶיךָ יָמָה וְצַפְנָה וְתִימְנָה וּמִזְרָחָה וּרְאֵה בְּעֵינֶיךָ כִּי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה: (דברים ג כג-כז).¹

וַיִּלְךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֵּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אֲנִכִּי הַיּוֹם לֹא אוֹכַל עוֹד לְצֵאת וּלְבוֹא וְה' אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה: (דברים לא א-ב).²

דברים רבה פרשה יא סימן י – גזירה היא מלפני

מלמד שעד עשרה פעמים נגזר עליו שלא יכנס לארץ ישראל, ועדיין לא נתחתם גזר דין הקשה, עד שנגלה עליו בית דין הגדול ואמר לו: גזירה היא מלפני שלא תעבור, שנאמר: "כי לא תעבור את הירדן".³

דברים רבה, פרשה ב סימן ט – משל הזהוב והמטבעות

"כי לא תעבור את הירדן הזה" - אמר לו הקב"ה למשה: אם אתה נקבר כאן אצלם, בזכותך הם באים עמך. אמר ר' לוי: משל למה הדבר דומה? לאחד שנתפזרו מעותיו במקום אפילה. אמר: אם אומר אני: האירו לי שאקבץ מעותי - אין ברייה משגחת עלי. מה עשה? נטל זהוב אחד והשליך בתוכם והתחיל צווח ואומר: בבקשה מכם, האירו לי, זהוב אחד היה לי ונפל ממני כאן. והאירו לו. מה עשה? משנטל את הזהוב אמר להם: בחייכם, המתינו לי שאלקט [גם] את המעות - וליקטן. בזכות הזהוב נתלקטו המעות. כך אמר לו הקב"ה למשה: אם נקבר אתה אצלם במדבר הן באים בזכותך ואתה בא בראשם שנאמר: "וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון ויתא ראשי עם".⁴

במדבר רבה פרשה יט סימן יג – הרועה שנשבתה צאנו

אמר לו הקב"ה למשה: באיזה פנים אתה מבקש לְפָנֶיךָ לָאָרֶץ? משל לרועה שיצא לרעות צאנו של מלך ונשבתה הצאן. ביקש הרועה לכנס לפלטרין של מלך. אמר לו המלך: אם אתה נכנס עכשיו, מה יאמרו הבריות? שאתה השְׂבִיטָה⁵ הצאן! אף כאן אמר לו הקב"ה למשה: שבחך הוא שהוצאת ששים ריבוא וקברתם במדבר ואתה מכניס דור אחר? עכשיו יאמרו: אין לדור המדבר חלק לעולם הבא! אלא, תהא בצדס ותבוא עמהם שנאמר: "ויתא ראשי עם. צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל". לכך כתיב: "לא תביא את הקהל הזה" אלא אותו שיצא עמך.⁶

¹ "כי לא תעבור את הירדן הזה" - פעמיים בספר דברים. פעם אחת בתחילת הספר בפרשתנו ובשנית בסוף הספר בפרשת וילך (הפסוק הסמוך). כפילות זו נותנת ממד אישי לכל הספר הן בחלקו הסיפורי-היסטורי והן בחלקו המצוותי. כאילו משה אומר לבני ישראל: אני משה עומד כאן לפניכם ומסכם את אותם תולדות ואירועי עבר לצד מצוות וחוקים (חדשים וישנים) שנראים לי חשובים לשון והעבר לכם, משום שבקרוב לא אהיה אתכם. לא אמשך אתכם: אתם עוברים - אני לא. מדוע? התשובה לכאורה פשוטה: "יען לא האמנתם בי" - חטא מי מריבה. וכמו שנאמר בפירוש במות אהרון: "על אשר מריתם את פי למי מריבה" (במדבר כ כד). אלא שמשלשון המקרא כאן משתמע אחרת: "רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה", מדוע? "כי לא תעבור את הירדן". לשון זו מרמזת שיש אולי סיבה (סיבות) נוספות. על אחת מהן נעמוד הפעם (יש עוד).

² לא אוכל לצאת ולבוא כי "ה' אמר אלי לא תעבור את הירדן הזה", או שמא לא אוכל עוד לצאת ולבוא כי זקנתי ונחלשתי וממילא ה' גם "אמר אלי לא תעבור את הירדן הזה". ראו דברינו לא אוכל עוד לצאת ולבוא בפרשת וילך. וילך משה ...

³ "גזר דין קשה" של בית הדין הגדול. בבחינת "גזרה היא מלפני" (ראו ביטוי זה בפיוט לעשרה הרוגי מלכות) וכדברי משה עצמו עפ"י ספרי האזינו פיסקא שז: "הצור, התקיף, תמים פעלו, פעולתו שלימה עם כל באי העולם ואין להרהר אחר מעשיו אפילו עילה של כלום". אבל אנחנו נחפש אחר הסבר. אגב, קטע זה שציטטנו נמצא בתחילת אחד המדרשים הארוכים והמרגשים ביותר המתארים את מותו של משה. בסוף דברים רבה, פרשת וזאת הברכה, על הפסוק: "הן קרבו ימך למות". ראו שם איך משה נלחם כנגד הגזירה: "וכיון שראה משה שנחתם עליו גזר דין, גזר עליו תענית ועג עוגה קטנה ועמד בתוכה, ואמר איני זז מכאן עד שתבטל אותה גזירה". עפ"י המדרש, משה קדם לחבוק ולחוני המעגל. וזה נושא אחר של אי כניעה לשום גזירה. נשוב לנושא שלנו. מדוע באמת "לא תעבור את הירדן הזה"?

⁴ "בזכותך הם באים" - משה מזכה לדור המדבר. משה הוא הזהוב ודור המדבר הם המעות. זהוב (דינר זהב) שווה 150 מעות ואילו משה שקול כנגד ששים ריבוא (כך הוא במספר מקומות רב, כולל המדרש הבא!). מכאן גם קשר לט"ו באב שחל השנה בשבת ואתחנן: "יום שכלו בו מתי מדבר" (מסכת תענית דף ל עמוד ב).

⁵ השבית - גרמת שישבו את הצאן. במילים אחרות, הפקרת את הצאן ואת נפשך שלך הצלת. לומר כך על משה, הרועה הנאמן! ראו דברינו ומשה היה רועה בפרשת שמות. ראו גם דברינו הנמכת דמותו של משה בדפים המיוחדים.

⁶ לא רק זכות, כמו המדרש הקודם, אלא גם חובה. חובה של מנהיג לעמו לאותם שישים ריבוא שהוציא ממצרים. משה "חייב" את זה לדור המדבר. הוא הוציאם ממצרים והוא זה שיכניסם לעתיד לבוא לארץ. כאדם פרטי וכמנהיג "באיזה פנים אתה מבקש להיכנס

וְלֹא אֲבִיתֶם לְעֵלֶת וְתִמְרוּ אֵת פִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם: וְתִרְגְּנוּ בְּאֵהֲלֵיכֶם וְתִאֲמְרוּ בְּשִׁנְאֵת ה' אֲתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְתֵת אֲתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידָנוּ: ... וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קוֹל דְּבָרֵיכֶם וַיִּקְצֹף וַיִּשְׁבַּע לֵאמֹר: אִם יֵרָאֶה אִישׁ בְּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הַדּוֹר הָרַע הַזֶּה אֵת הָאֶרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְתֵת לְאֲבֹתֵיכֶם: ... גַּם בִּי הִתְאַנֵּף ה' בְּגִלְלַתְכֶם לֵאמֹר גַּם אֶתָּה לֹא תִבָּא שָׁם: יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון הֶעֱמִיד לְפָנָיְךָ הוּא יָבֵא שָׁמָּה אֲתָנוּ חֹזֵק כִּי הוּא יִנְחַלְנָה אֶת יִשְׂרָאֵל: (דברים א כו- לח).⁷

דברים רבה פרשה ז סימן י – אי אפשר לאחוז את החבל בשני ראשים

שני דברים גזר הקב"ה: אחד על ישראל ואחד על משה. אחד על ישראל, בשעה שעשו אותו מעשה.⁸ מנין? שנאמר: "הרף ממני ואשמידם" (דברים ט יד). ואחד על משה, בשעה שביקש משה ליכנס לארץ ישראל, אמר לו הקב"ה: "לא תעבור את הירדן הזה". ומשה ביקש מן הקב"ה לבטל את שתיהן. אמר לפניו: רבש"ע, "סלח נא לעון העם הזה כגודל חסדך" (במדבר יד יט) ובטלה של הקב"ה ונתקיימה של משה. מנין? שנאמר: "סלחתני כדברך" (במדבר יד כ).⁹

כיון שבא ליכנס לארץ ישראל, התחיל אומר: "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה". אמר לו הקב"ה: משה, כבר בטלת את שלי וקיימתי את שלך. אני אמרתי "ואשמידם" ואתה אמרת "סלח נא" ונתקיים שלך. ועכשיו מבקש אני לקיים את שלי ולבטל את שלך.¹⁰ א"ל הקב"ה: משה, אין אתה יודע מה לעשות, אתה רוצה לאחוז את החבל בשני ראשים. א"ל: אם "אעברה נא" אתה מבקש לקיים - בטל "סלח נא". ואם "סלח נא" אתה מבקש לקיים - בטל "אעברה נא". אמר ר' יהושע בן לוי: כיון ששמע משה רבינו כך, אמר לפניו: רבש"ע, ימות משה ומאה כיוצא בו ולא תינזק ציפורנו של אחד מהם.¹¹

דברים רבה (ליברמן) פרשת ואתחנן – תשאר משהו ליהושע

לארץ? ההקשר הרחב הוא ברור, ההקשר הספציפי של מדרש זה הוא ספר במדבר - חטא המרגלים. נכון שאין שליח לדבר עבירה, אבל המשלח לא יכול להתנער לחלוטין מאחריותו. ראו בהקשר זה דברים שכתבנו בדברינו [דור המדבר וחלקו לעולם הבא](#) בפרשת שלח לך. שם הזכרנו את מדרש פסיקתא דרב כהנא פסקא שובה שיוצר את ההשוואה של משה שנקבר במדבר עם הושע נביא התשובה שנקבר בגולה: "ולמה מת בארה בגולה? בשביל שיחזור עשרת השבטים בתשובה. ולמה מת משה במדבר? בשביל שיחזור דור המדבר בזכותו".

⁷ האירוע הראשון שמשו סוקר בתחילת ספר דברים הוא חטא המרגלים שמטיל את האשמה יותר על העם מאשר על המרגלים עצמם. באמצע דבריו הוא מזכיר שגם בו התאנף הקב"ה ובגלל העם שלא רצה להיכנס לארץ, גם הוא משה נענש. המפרשים שם: אבן עזרא, רמב"ן, רבי בחיי בן אשר, הדר זקנים ועוד (רש"י שותק) מתחבטים בפסוק זה, שהרי משה נענש בגין מי מריבה, ומסבירים שאכן משה מתכוון כאן לחטאו במי מריבה שגם שם הכעיסו אותו בני ישראל. אך פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שם מפרש: "זולתי כלב בן יפונה. הפליג את יהושע מכלב כדי להזכיר את עצמו, שנאמר: גם בי התאנף ה' בגללכם. יהושע בן נון העומד לפניך. עתיד משה רבינו להעלות את מתי מדבר. והוא בראשם שנאמר בגללכם. לטובתכם נשארתי עמכם במדבר כדי לבוא בראשכם לעתיד לבוא". וכך גם משתמע במדרש הגדול שם. אפשר שכל זה בהשפעת המדרשים הקודמים על אחריותו של משה כמנהיג, אבל לנו נראה שזו קריאה פשוטה של הפסוקים הנ"ל ואולי לא בכדי משתמש כאן משה בפועל אנ"ף שמשמעותו חוסר נכונות לסלוח. משה לא מתעלם מחטאו במי מריבה, אבל אומר כאן שחרון האף שלא הניח לקב"ה לסלוח לו - הסיבה העיקרית בגינה גם הוא לא נכנס לארץ - הוא "בגללכם". גורלי נקשר בגורלכם ואם שליחות המרגלים שאני שלחתי נכשלה, יש לי אחריות על כך. הרועה לא יכול להיכנס לפלטרין של מלך בלי הצאן שנמסרה לו לשמירה.

⁸ הכוונה כמובן לחטא העגל. לשון "אותו מעשה" מופיע במספר מקומות כמציין את חטא העגל (שמות רבה מא, ירושלמי תענית פרק ד ועוד). אבל משמש כאזכור בלשון עדינה גם לחטאים אחרים כגון: חטאו של דוד, של ראובן, של חם בן נח ועוד.

⁹ משה ניתלה בסליחה למרגלים, אבל הפסוק ממשיך שם: "ואולם חי אני ... אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם וכו'". והנה גורל משה כגורל המרגלים ודור המדבר.

¹⁰ הקב"ה אומר למשה: היות שגם כעת אתה מבקש שאני אוותר ויתקיים שלך "אעברה נא" ולא שלי "כי לא תעבור", אין ברירה אלא לבטל את "העסקה" הקודמת. הלשון קצת קשה (יש נוסח כאן שגורס "ואף עכשיר" אם זה מקל) אבל הכוונה ברורה.

¹¹ ובמקבילה בדברים רבה ליברמן ובמדרשי תנחומא, אומר משה לקב"ה: "בעלילה אתה בא עלי" - אולי מלשון "מעללי איש" שבתפילת ראש השנה. מדרש זה אמנם נמצא בדברים רבה, אבל הוא לוקח אותנו עוד צעד אחד אחורה - אל ספר שמות, אל חטא העגל. בעימות שם בין הקב"ה לעם, נקט משה את הצד של העם. הסיימת של המדרש מביאה אותנו לנושא של מות משה (שני הנושאים: מות משה ואי כניסתו לארץ ישראל מעורבים זה בזה), אך גוף המדרש מדבר בברור על "לא תעבור את הירדן הזה". שכחת משה - אומר לו הקב"ה - שעשית איתי "עסקה". אך מה באמת הפירוש של "עסקה" זו? מדוע יכול להתקיים או "סלח נא" או "אעברה נא" ובשום פנים ואופן לא שניהם? התירוץ שאנו מציעים חוזר למוטיב הזדהות המנהיג עם דורו ומתחבר לשני המדרשים הקודמים שכבר הבאנו וזה שיבוא מיד בהמשך. הקב"ה אומר למשה כך: תחליט אם אתה בא אלי כאדם פרטי או כאיש ציבור. אינך יכול להיות שניהם בעת ובעונה אחת. בחטא העגל (ובמרגלים) באת כמנהיג ואיש ציבור וזו הסיבה העיקרית שבגללה סלחתני. כמנהיג ואיש ציבור עליך לקבל את הגזירה שלא תכנס לארץ. אם כעת אתה משיל מעליך את תפקיד המנהיג ובא כאיש פרטי, אני צריך לבטל, רטרואקטיבית, את ה"סלח נא". ועדיין צריך מדרש זה עיון.

"רב לך" - רבו הוא לך, ביזה כולה בזוז לך.¹² ואם אתה נוטל הכל, לית את שבק ליהושע תלמידך כלום. גאלת את ישראל ממצרים, הנהגתם בים והורדת להם המן ואת התורה, הנהגתם במדבר מ' שנה, ואת מבקש ליכנס לארץ לחלקה להם? אין אתה מניח ליהושע כלום!¹³

ויקרא רבה כן ז, פרשת אמור – דור דור ומנהיגיו

ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר: מלמד שהראהו הקב"ה למשה: דור דור וחכמיו, דור דור ונבוינו, דור דור ודורשיו, דור דור ושופטיו, דור דור ושוטריו, דור דור וכהניו, דור דור ולוייו, דור דור ומלכיו.¹⁴

שמות רבה פרשה ה סימן כב – כבר בתחילת השליחות

באותה שעה בא משה והשיב דברים לפני הקב"ה אמר לו: "למה הרעות לעם הזה וגו'". ... כך אמר לפני הקב"ה: נטלתי ספר בראשית וקראתי בו וראיתי מעשיהם של דור המבול היאך נדונו - מדת הדין הייתה. ומעשה דור הפלגה של סדומיים היאך נדונו - ומדת הדין הייתה. העם הזה מה עשו שנשתעבדו מכל הדורות שעברו? ... היה לו להשתעבד דורו של יצחק או דורו של יעקב, לא לעם הזה שהוא בדורי! ואם תאמר: מה איכפת לי? אם כן, למה זה שלחתיני? ... "והצל לא הצלת" ... ר' עקיבא אומר: יודע אני שאתה עתיד להצילם, אלא מה איכפת לך באותם הנתונים תחת הבניין? באותה שעה בקשה מדת הדין לפגוע במשה, וכיון שראה הקב"ה שבשביל ישראל הוא אומר לא פגעה בו מדת הדין.¹⁵

"ויאמר ה' אל משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה" - במלחמות פרעה אתה רואה ואין אתה רואה במלחמות של ל"א מלכים שיעשה בהן נקמה יהושע תלמידך. מכאן אתה למד שנטל משה עכשיו את הדין שלא יכנס לארץ.¹⁶

ספרי זוטא פיסקא י כט – נוסעים אנחנו אל המקום

"נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם" - וכי משה היה נוסע עמהן? והלא כבר נאמר "וראה בעיניך כי לא תעבר את הירדן הזה!" יש אומרים: עדיין לא היה הדבר בידו. ר' שמעון אומר: כבר היה הדבר בידו שנאמר: "כי אנכי מת בארץ הזאת וגו'" (דברים ד כב).¹⁷

¹² עפ"י המשך המדרש נראה לפסק קטע זה עם סימן שאלה או תמיהה בסוף. את כל "הביזה" והשלל אתה רוצה משה לעצמך? לצד החשבון של משה עם בני ישראל שראינו בשני המדרשים הקודמים, יש גם את החשבון עם יהושע. איך יכול, משה, לנכס לעצמך את כל ההנהגה של ישראל, תשאר משהו ליהושע! ראו גם מדרש תנאים לדברים פרק ג: "רב לך - אמר לו: הרבה נסים ונפלאות עשיתי על ידך, עכשיו ארכי של יהושע דוחקת לפני, שבשעה שבראתי את עולמי בראתי אותו אורכיות אורכיות". וכך גם בדברים רבה ב ה: "בעת ההיא - באיזו עת? באותה שעה שנתמנה יהושע". ראו שם המשל על האפרכוס (משנה למלך) שהיה רגיל לצאת ולבוא בארמון המלך כרצונו ואף לגזור עליו לעשות דברים כרצונו, וכעת מבקש להיכנס לפלטיין המלך והשוער לא מניח לו". וכבר נגענו במקצת בנושא של "הגיעה שעתו של יהושע" כגורם (נוסף) למיתתו של משה ואי כניסתו לארץ, ראו דברינו [חילופי דורות ומשמרות](#) בפרשת פנחס וכן דברינו [עזה כמות אהבה קשה כשאל קנאה](#) בפרשת וילך. ראו גם את "ברכתו" של ר' יהושע בן קרח לרבי יהודה הנשיא שלא ייקח את כל הגדולה וההנהגה לעצמו וישאיר גם לבניו אחריו: "הבאים אחריך בהמה ירעו"? (מגילה כח ע"א). ויש עוד להוסיף ודרוש בנושא "רב לך" בהזדמנות אחרת.

¹⁴ מדרש זה נאמר על אדם הראשון (סנהדרין לח ע"ב, אבות דרבי נתן נוסח א פרק לא, עבודה זרה ה ע"ב ועוד) וכאן על משה. ושוב בדברים רבה (ליברמן) פרשת ואתחנן, כהמשך למדרש הקודם: "אמר לו: כך עלתה במחשבה וכן מנהגו של עולם, דור דור ודורשיו, דור דור ופרנסיו, דור דור ומנהיגיו, עד עכשו היה חלקך לשרת לפני, ועכשיו נטלת אתה חלקך והגיע שעה של יהושע תלמידך לשרת". מאדם הראשון נקבע כך מנהגו של עולם.

¹⁵ ההזדהות הגדולה של משה עם הדור אליו נשלח להושיעו הייתה מוחלטת. הזדהות זו היא מגן כנגד מידת הדין (זכות הרבים), אבל בה בעת גם חורצת את דינו באשר להמשך ההנהגה לדור הבא. כמובא בקטע הבא.

¹⁶ כבר הבאנו מדרש זה בהקשרים אחרים. ראו דברינו [אותם הנתונים תחת הבניין](#) בפרשת שמות. מה שחשוב לענייננו הוא שהקב"ה לא צריך להזכיר למשה את אחריותו לדור המדבר. משה הוא שיצר את הקשר האמיץ עם דורו, קשר שהוא הבסיס לכל השליחות. הוא תחילתה והוא סופה.

¹⁷ איך משה אומר ליתרו "נוסעים אנחנו אל המקום" כאשר הוא עצמו כבר יודע שהוא לא נוסע לשם?! שאלת המדרש קצת תמוהה. משה אומר זאת ליתרו בפרשת בהעלותך, שהיא לא רק הרבה לפני חטא מי מריבה (38 שנים), אלא גם לפני חטא המרגלים! אז אפילו מטעם אחריותו של משה לדור המדבר - לחטא המרגלים - עדיין לא נגזרה הגזירה. זו אכן התשובה של ה"יש אומרים" - תשובה פשוטה למדי! ועדיין שיטת ר' שמעון צריכה הסבר. מה מועיל לנו הפסוק מספר דברים מפרשתנו? (אלא אם נאמר ששם מדובר במתן תורה ... וצ"ע). אולי מדרש אחד מתרץ את השני. לפי המדרש הקודם, כבר במצרים נגזר על משה שלא ייכנס לארץ ישראל ולכן כשהוא אומר ליתרו "נוסעים אנחנו" - יש בזה גדלות ואצילות רוח של מי שיודע שהוא לא יזכה להיכנס "אל המקום", ובכל זאת הוא אומר "אנחנו". ואולי יש כאן עוד רעיון. משה מזדהה ומזוהה עם דור המדבר, אבל מנסה עד הרגע האחרון להיות שייך גם לדור שנכנס לארץ. מחד גיסא, "כי לא תעבור את הירדן הזה" - נגזרה הגזירה כבר בתחילת הדרך. מאידך גיסא, לא נכניעים לשום גזירה ומנסים עד הרגע האחרון. וזה מביא אותנו לרעיון אחר של "ואתחנן" כנגד "לא תעבור". ועל כך, בעזרת השם, בפעם אחרת.

מדרש תנחומא (בובר) פרשת ואתחנן סימן ה – אהבתי את אדוני, לא אצא חופשי

"ואתחנן אל ה' – למה? כדי שיכנס לארץ ... אמר ליה: מה אתה מבקש? אמר ליה: "מקצה הארץ אליך אקרא בעטוף לבי" (תהלים סא ג).¹⁸ א"ל הקב"ה: "רב לך אל תוסף" (דברים ג כו).¹⁹ א"ל משה: ריבונו של עולם, אתה קראתני "משה עבדי", "לא כן עבדי משה" (במדבר יב ז), אני עבד ולויתן עבד, אני מתחנן לפניך, והוא מתחנן לפניך, שנאמר: "הירבה אליך תחנונים" (איוב מ כז) - תחינת לויתן שמעת וכתרת עמו ברית וקיימתו, שנאמר: "היכרות ברית עמך תקחנו לעבד עולם" (שם שם כח), ואני עבדך, ואמרת לי: "הנה אנכי כורת ברית" (שמות לד י),²⁰ ולא קיימתה, אלא אמרת לי: "ומות בהר אשר אתה עולה שמה" (דברים לב ג). ולא עוד, אלא כתבת בתורה ואמרת: "ואם אמר העבד אהבתי את אדוני וגוי" (שמות כא ה) - ואני אהבתי אותך ותורתך ובניך. "לא אצא חופשי" - איני מבקש למות.²¹ "והגישו אדוניו אל האלהים ... ועבדו לעולם" (שם שם ו), ולא קיימת עמי. ועכשיו בבקשה: "שמעה אלהים רינת" (תהלים סא ב), "ואל תתעלם מתחינת" (תהלים נה ב). א"ל הקב"ה: אי אפשר, "רב לך" (דברים ג כו), בעל דין שלך כבר הוציא עליך גזירה שתמות וכל הבריות כמותך. אדם הראשון שאכל מן האילן גרם מיתה לכל.²²

ספרי במדבר פרשת פינחס פיסקא קלו – ראיית משה הרחבה

"כִּי מִנְגַד תִּרְאֶה אֶת הָאָרֶץ" (דברים לב נב):²³ מגיד שראה משה בעיניו מה שלא הלך יהושע ברגליו.²⁴

שבת שלום ויום טוב²⁵

מחלקי המים

¹⁸ ראו שם גם הפסוק: "שמעה אלהים רינת" הקשיבה תפלתך. כותרת הפרק היא אמנם: "למנצח על נגינת לדוד", אבל מדרש זה דורש את פסוקי הפרק על תחינתו של משה.

¹⁹ עד כאן בדומה למדרשים שכבר ראינו לעיל.

²⁰ זו לכאורה ברית עם העם ולא אישית עם משה. אפשר שהוא מכוון לסוף הפסוק: "אשר אני עשה עמך" ואפשר שפשוט אין מקשים על המדרש. ראו לשון אבן עזרא הפירוש הקצר שמות ב ט: "וסוף דבר, אמרו הגאונים על הדרש אין מקשין בו ולא ממנו".

²¹ אפשר שהוא מכוון אל הפסוק בתהלים פח ו: "במתים חפשי כמו חללים שכבי קבר" שעליו דרשו בגמרא שבת ל ע"א: "מאי דכתיב במתים חפשי - כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצוות". ואולי כוונתו (גם) לפסוק באיוב ג יט: "קטן וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדני". כאן אנו גולשים למוטיב מלחמתו של משה במוות עליו הרחבנו בדברינו [מדרש פטירת משה](#) בפרשת וזאת הברכה.

²² וההמשך שם בדומה למדרשים שראינו לעיל על כך שנגזרה על כל בני האדם מיתה בגין חטאם הם או בגין חטאו של אדם הראשון ומשה איננו יוצא מהכלל. תוספת מדרש זה היא התחינה של משה להיות עבד עולם לקב"ה. כמין היפוך של עבד עברי שבחר להירצע ואות קלון היא לו - ראו דברינו [אזן ששמעה בסיני](#) בפרשת משפטים - משה ששמע היטב את הדברות שנאמרו בסיני: אנכי ולא יהיה לך, מבקש "להירצע" כעבד עולם לקב"ה, אך זה בלתי אפשרי. אבל זכה משה שבסוף התורה נכתב עליו: "וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על-פי ה'" (דברים לד ה). בתחילת הפרשה האחרונה בתורה מכונה משה "איש האלהים" - ראו דברינו [משה איש האלהים](#) בפרשת וזאת הברכה - תואר שמה מעולם לא ביקש ואף ברח ממנו, ובסופה הוא זוכה לתואר הגדול מכולם: "עבד ה'".

²³ המדרש מקצר כדרכו בפסוקי המקרא (בדרשות בע"פ מן הסתם אמרו את הפסוק המלא וגם מסביב, בדפוסים ובכתבי היד קצרו). ראו שם הפסוקים החותמים א פרשת האזינו לאחר השירה הקשה: " ... אתם עבדים את ה' ירדן שמה לרשתה: ... עלה אל הר העברים הנה הר נבו אשר בארץ מואב אשר על פני ירחו וראה את ארץ פנען אשר אני נתן לבני ישראל לאחזה: ומת בהר אשר אתה עלה שמה והאסף אל עמיד פאשר מת אהרן אחיך ... על אשר מעלתם בי בתוך בני ישראל במי מריבת קדש ... על אשר לא קדשתם אותי בתוך בני ישראל: כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא אל הארץ אשר אני נתן לבני ישראל".

²⁴ משה לא עובר את הירדן, הוא נשאר בעבר ההוא (על קבורתו של משה בחלקתם של בני גד ובני ראובן יש מדרשים רבים), הוא נשאר "מנגד". אבל מנגד זה הוא רואה את הכל. גם מקומות שיהושע לא הלך שם ולא כבש אותם. לעיל ראינו את הראייה ההיסטורית: דור דור ומנהיגיו, וכאן הראייה הגיאוגרפית. ראו גם את ההשוואה בין ראיית אברהם ("שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם") וראיית משה, מי משניהם ראה יותר? בדברינו [בין ראיית אברהם לראיית משה](#) בפרשת לך לך. האם ראה משה שיהושע לא השלים את כיבוש הארץ, את תקופת השופטים ההפכפכה? את העמים שבני ישראל לא הורישו ולחצו אותם כל העת? מה חשב? שאילו הוא היה נכנס לארץ היו פני הדברים אחרת?

²⁵ החג שלעולם יחול בסמוך לפרשת ואתחנן וקשור לדור המדבר שבו כלו למות. מסכת תענית פרק ד משנה ח: "אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים ...". שנוזה לימים טובים.